

(1) שמות פרק יא

(ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כְּחַצְתָּ הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:

(2) שמות פרק יב

(כט) וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְה' הִפֵּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרֹעָה הַיֹּשֵׁב עַל פְּסָאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֶּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה:

(3) תרגום אונקלוס שמות פרק יא פסוק ד

ואמר משה כדן אמר יי בפלגות ליליא אנא מתגלי בגו מצרים:

(4) אבן עזרא על שמות פרק יא פסוק ד

כחצות הלילה - יש מדקדקים שאמרו כחצות שם הפועל. והטעם כאשר יהיה חצי הלילה בשוה. כי רצו לדמותו כמו ויהי בחצי הלילה וידוע כי אין יכולת בחכם לידע רגע חצי היום כי אם בטורח גדול בכלים גדולים של נחשת. ואף כי חצי הלילה שהוא יותר קשה. ולפי דעתו אין צורך לכל זה. כי פ' כחצות הלילה כאשר יעבור חצי הלילה הראשון וככה בחצי הלילה הנשאר. והעד הנאמן ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת. חצות לילה אקום להודות לך:

(5) רשב"ם על שמות פרק יא פסוק ד

ויאמר משה - לפרעה. כה אמר ה' כחצות. כחצות מן חצה כמו כעשות מן עשה. כעלות המנחה מן עלה. כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים. ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה בבי"ת זהו לפי פשוטו. כי כשאמר למשה לפני הזמן של מכת בכורות אז ראוי לומר כחצות כל' כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה:

(6) רש"י שמות פרק יא פסוק ד

כחצות הלילה, כהחלק הלילה כחצות כמו (מ"א יט) כעלות (תהלים קכד) בחרות אפם בנו זהו פשוטו לישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי (ברכות ד)

ור"ד כמו כבחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחוריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות:

(7) תלמוד בבלי ברכות ג:ב - ד:א

משה רבינו לא הוה ידע דכתיב (שמות י"א) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה (למחר) בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה . . .

רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא

רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל אמר הקדוש ברוך הוא למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים:

(8) באר יצחק על רש"י שמות פרק יא פסוק ד

ורש"י ז"ל לא הביא רק תירץ אחד לפי שגם התירץ השני אינו כפשוטו מתרי (משני) טעמים. חדא שאם היה משה עומד במעט לעת שלפני המכה היה לו למיכתב בהדיא למחר כחצות הלילה ותו (ועוד) שגם בזה לא יתכן הדמיון לפי פשוטו שלא יפול הדמיון רק בין שני דברים המתדמים בענין אחד לומר שהענין שיש בזה יש גם בחבירו. . . והיה לו לומר אם כן למחר כזמן הזה או כעת הזאת אבל לא יפול הדמיון בשני ענינים שהם אחד בעצמו

(9) מזרחי על שמות פרק יא פסוק ד

כחצות הלילה כהחלק הלילה. שיהיה "כחצות" מקור, על משקל "כעלות המנחה" שאז יהיה הכ"ף שבו מתפרש במקום כאשר, לא שהיה "כחצות" שם, כמו "חצות לילה אקום", מפני שאז הכ"ף שבו מתפרש כ"ף הדמיון, כמו "הלוא כה דברי כאש וכפטיש", או כ"ף השיעור, כמו "כעשרת הימים", כאיפה שעורים", ושניהם בלתי נכונים, מפני שאם תפרש כ"ף השיעור, יחוייב שיהיה הדבר מסופק, ואי אפשר לומר זה בדברי השם, משום דמי איכא ספקא קמי שמיא, ואם יתפרש כ"ף הדמיון, יחוייב שתהיה השעה שדבר זה למשה באורתא דתליסר נגהי ארבסר, ואמר לו למחר כחצות הלילה הוה, שהוא בחצות הלילה של חמיסר אני יוצא בתוך מצרים ואי אפשר לומר זה, שהרי לא דבר השם עם משה בלילה כלל, אלא ביום, שנאמר "ויהי ביום דבר ה'", "ביום צוותו", "מן היום אשר צוה ה'", הלכך על כרחך לומר, שמלת "כחצות" היא מקור, שפירושו כאשר יחלק הלילה.

10) אבל רז"ל דרשוהו שם, כמו "חצות הלילה אקום", והכ"ף כ"ף השיעור, ולא שיהיה ספק למה, שהרי דבריו אלה הם דברי ה', אלא שאמר ככה, שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא, הלכך טוב לאחוז לשון איני יודע, דאמר מר במסכת דרך ארץ, "למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחז". אבל לא רצה לפרש אותו כ"ף הדמיון וכדבר אשי, משום דלא נדבר השם עם משה אלא ביום.

11) ועוד, שכבר פירש למעלה שפרשה זו בעמדו לפני פרעה נאמרה לו, שהיה ביום. ועוד, שחצות הלילה ידוע בעצמו, ואינו צריך דמיון כדי להודיע, ואם כן אין טעם לומר כחצות הלילה, שפירושו כמו חצות הלילה הזה כן יהיה חצות הלילה של מכת בכורות, דדוקא העת שהיא בלתי ידועה עד שיפרש אי זו עת מהעתים היא, הוצרך לומר, "כעת", שפירושו כמו העת הזאת כן היא העת אשר אשוב אליך, להודיע העת שישוּב אי זו עת מהעתים היא, אבל חצות הלילה שהיא עת נכרת ונבדלת בעצמה, היה די לומר בחצות הלילה, לא כחצות הלילה, שפירושו כחצות הלילה יהיה החצות לילה של מכת בכורות. וליכא למימר אף על פי כן צריך לומר "כחצות", מפני שאם יאמר בחצות הלילה, לא היינו יודעים אי זה חצות הלילה הוא, דאם כן בכחצות נמי אין אנו יודעים אי זה חצות לילה הוא:

12) גור אריה שמות פרק יא פסוק ד

נראה שרז"ל הוקשה להם כי למה נקט מרע"ה בלשונו כחצות ולא אמר בחצות כדכתיב ויהי בחצי הלילה אלא שאם יטעו איצטגניני פרעה בלפניו או לאחריו אז הם יאמרו כחצות הוא שם דבר והוא לפניו או לאחריו ול" בחצות משמע שם הפעל לפי האמת ושם דבר לאיצטגניני פרעה . . .

ועוד ראייה ברורה לדברי רז"ל שאין לפרש המלה מקור מן הקל דלא דמי אל כעלות שהוא שם הפעל מפני שהעליה של שחר היא פעל אבל הלילה נחלק . . . ואין כאן פעל אבל נפעל ולפיכך אין המלה פעל מן הקל.

13) הגה החכמים ז"ל לא הלכו בדרך המדקדקים שכאשר נתנו גזרה ודמות לתיבה שיש לה דומה אין צריך יותר אבל הם ז"ל בחכמתם לא נתנו לתיבה שום גזירה לומר שהיא מזאת הגזרה אף כי צורת המלה כך בנקוד שלה אלא אם סובלת הפ' ולכך לא פרושו הם שכחצות הוא שם הפעל כי ידעו שאין פעל בחלוק הלילה אבל נפעל ודבר זה ברור הם אמת ודבריהם אמת ואין להאריך:

14) רבינו בחיי שמות פרק יא פסוק ד

עד המכה השלישית היו האצטגנינים והחרטומים חזקים באמונתם והענין ברור אצלם כי כל מעשיו של משה רבינו בדרך חכמה ותחבולה לא מאת הש"י אבל כאשר היתה המכה השלישית היו מכחישים חכמת עצמם ומודים בנבואת משה ואז אמרו אצבע אלקים היא ומשם ואילך היו רואים שהיו המכות באות בדברו של משה ואחר התראתו מיד והיו רואים שהיו מסתלקות בכל פעם ופעם בכח תפלתו, אז היה הענין הולך ומתחזק בלבם והיתה נבואת משה מתבררת אצלם והיה שם שמים נודע ומתקדש בעולם על ידו . . .

15) לכך נתירא משה במכה זו האחרונה שהיא חתימת עשר מכות פן ימצאו החרטומים והאצטגנינים מקום לטעות בדבריו מה שלא מצאו עד עתה בין המכות הקודמות כי אם היו מוצאים עתה מקום לטעות יהיו מכחישים כל המכות והאותות והמופתים למפרע ויתחלל שם שמים וע"כ היה הענין מוכרח למה שהוצרך לשנות לשון הש"י פן יטעו הם ויכחישו למפרע ונמצא שם שמים מתחלל, וחשש בזה במכה האחרונה לפי שכל האותות הקודמים תלוין בה: